

УДК 332. 144

І. М. ЛИЦУР *

ПРОГНОЗ ЗМІНИ СТАНУ ЛІСІВ НА ПЕРІОД ДО 2020 РОКУ

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

Розроблено прогноз розвитку лісового господарства на період до 2020 року з урахуванням трансформації економічної системи. Визначено перспективи використання лісових ресурсів у довгостроковому періоді, зміни обсягів лісогосподарських заходів. Обґрунтовано напрями розвитку лісової галузі відповідно до перспектив соціального розвитку країни та підвищення рівня добробуту населення.

Ключові слова: лісові ресурси, лісоресурсний комплекс, прогнозування лісогосподарської діяльності

Лісове господарство є галуззю народного господарства, тому територіальний розріз прогнозу у нього має бути ув'язаний з усім народним господарством. Кожне підприємство, виробниче об'єднання є, з одного боку, складовою галузі, а з іншого – частиною виробничо-територіального комплексу економічного району. Це зумовлює необхідність урахування у прогнозі галузевого і територіального аспектів та вірного розподілу завдань між галузевими і територіальними органами.

Стратегічним завданням лісогосподарського виробництва України є максимально можливе забезпечення лісоспоживачів власними лісосировинними ресурсами та поліпшення екологічної ситуації. Ця проблема вирішуватиметься на основі врахування таких складових лісових відносин: фінансово-економічних, правових, організаційних, управлінських засад у сфері охорони, використання і відтворення лісових ресурсів. Передумовою прогнозування лісогосподарського комплексу є реальний стан лісових ресурсів і чітке визначення цілей лісової політики у таких напрямках:

– досягнення оптимального співвідношення централізації й децентралізації управління лісами та лісогосподарським виробництвом;

– організація ведення господарства з урахуванням тенденцій у суміжних галузях, урізноманітнення форм реалізації права власності на землі лісового фонду й ліси з метою підвищення еколого-економічної ефективності їх використання та відтворення;

– визначення доцільності передання частини земель лісового фонду в комунальну, колективну або індивідуальну власність з урахуванням ресурсного і природоохоронного значення лісового фонду, а також особливостей соціально-економічної та екологічної ситуації, що склалася в Україні;

– розумного поєднання інтересів використання лісосировинних ресурсів і збереження біологічного різноманіття, посилення природоохоронної функції лісів незалежно від їх цільового призначення;

– організаційно-правової реструктуризації лісового фонду з метою поступового подолання недоліків існуючого розподілу лісів.

Реалізація комплексу заходів і упорядкування системи фінансування лісогосподарського виробництва сприятиме поступовому поліпшенню екологічної ситуації та забезпеченню народного господарства деревиною. Нині потреби в деревині задовольняються переважно за рахунок внутрішніх ресурсів. У перспективі очікується якісна активізація роботи лісогосподарського комплексу, ознаки якої вже спостерігаються. Цей факт у поєднанні із суттєвим збільшенням імпорту деревини вимагає інтенсифікації використання лісосировинної бази. Вірогідним є поступове зростання обсягів заготівлі деревини (табл. 1). Характерним стане поступове досягнення більш рівномірного їх розміщення за регіонами.

Прогнозні показники розвитку лісового господарства, наведені у табл. 1, розраховані на основі досліджень, що виконувалися у Раді по вивченню продуктивних сил України НАН України. Зокрема в рамках теми 3.1.5.63 "Схема (прогноз) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів на тривалу перспективу" (номер держреєстрації 0100V000657, початок у I кварталі 2000 р. – закінчення у IV кварталі 2003 року) були

* © І. М. Лицур, 2009

розроблені "Методичні рекомендації по розробці схеми (прогнозу) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу" [1], де в межах підрозділу 1.2.4. Лісові ресурси (с. 60 – 73) були розроблені методичні підходи щодо прогнозування розвитку лісового господарства. В рамках цієї теми також було розроблено "Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року" [2], де в підрозділі 1.2.5. Лісові ресурси (с. 114 – 120) наведено прогноз охорони та використання лісових ресурсів України до 2015 року.

Таблиця 1

Прогнозні показники лісового господарства

Показник	1995	2000	2005	Прогноз		
				2010	2015	2020
Площа земель лісового фонду, млн. га	9,9	10,8	10,8	10,9	11,0	11,1
Вкриті лісовою рослинністю землі, млн. га	8,6	9,4	9,5	9,5	9,7	10,1
Загальний запас насаджень, млрд. м ³	1,3	1,7	1,86	2,0	2,1	2,2
Площа стиглих насаджень, млн. га	0,5	1,0	1,0	1,1	1,1	1,2
Запас стиглих насаджень, млн. м ³	119	251	260	260	270	270
Середній запас насаджень, м ³ / га	152	185	185	190	190	200
Лісистість, %	14,3	15,6	15,7	15,7	16,1	16,7
Заготівля деревини, всього млн. м ³	9,7	11,2	17,1	18,0	19,0	20,0
Заготівля деревини рубками головного користування, млн. м ³	4,6	5,2	6,9	9,0	11,0	12,0
Садіння й висівання лісу, тис. га	38,4	37,8	58,6	70,0	75,0	85,0
Створення захисних насаджень, тис. га	14,2	5,2	2,2**	4,0	6,0	8,0
Створення полезахисних лісових смуг, тис. га	2,0	0,3	0,07	1,0	1,5	2,0

Примітки: *1995 рік за матеріалами лісовпорядкування 1988 р., 2000 рік за матеріалами лісовпорядкування 1996 р., 2005 рік за матеріалами лісовпорядкування 2002 року; ** дані за 2006 рік.

У рамках виконання теми 3.1.5.85. – "Схеми-прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил областей України, АРК, м. Києва і Севастополя до 2015 року" (номер держреєстрації 0101V002658, початок у I кварталі 2004 р. – закінчення у IV кварталі 2005 року) були розроблені "Прогнози розвитку і розміщення продуктивних сил областей України, АРК, м. Києва і Севастополя на період до 2015 року", де по кожній області було розроблено прогноз охорони, використання і відтворення лісових ресурсів до 2015 року та прогноз розвитку і розміщення деревообробної та целюлозно-паперової промисловості. Виходячи з цих матеріалів, а також сучасних тенденцій розвитку економіки з урахуванням прогнозних показників Мінекономіки України нами розроблені прогнозні показники розвитку лісового господарства до 2020 року.

Водночас у прогнозі не враховано, що у процесі потепління клімату на території України можуть відбуватися трансформація типів лісу, його видового складу, зміни продуктивності та стійкості.

У перспективі передбачається довести обсяг лісозаготівель усіма видами рубок до 20 млн. м³ щорічно. В лісах 1, 2 та 3 категорій захисності, придатних для експлуатації, передбачається проведення в обмежених обсягах так званих лісовідновних рубок. У комплексі з удосконаленням стягнення плати за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду це дасть змогу дещо вирівняти обсяги лісозаготівель, підвищити надходження платежів за використання лісових ресурсів до бюджету. Це своєю чергою дасть змогу поліпшити фінансування робіт із лісовідновлення й лісорозведення, зробити їх менш залежними від централізованого фінансування.

Лісовідновлення (садіння й висівання лісу) передбачається проводити на площі 80 – 85 тис. га щорічно (див. табл. 1). Випереджаючими темпами воно буде здійснюватись у лісодефіцитних східних областях країни. Передбачається постійне поліпшення якості лісових культур, зокрема їх породного складу, селекційних характеристик. Очікується поліпшення фінансового й матеріально-технічного забезпечення лісових селекційних станцій і базових розсадників. Для збільшення площ садіння цінних лісових культур у межах

лісового фонду обсяги реконструкції малоцінних і низькопродуктивних насаджень збільшаться до 1,5 – 2 тис. га щорічно.

За межами існуючого лісового фонду прогнозується збільшення обсягів створення захисних лісових насаджень у ярах, балках, на пісках та інших невіддях (див. табл. 1). Обсяги цих важливих як із господарського, так і соціально-екологічного погляду робіт будуть доведені до 8 тис. га щорічно порівняно з 2,2 тис. га у 2005 р. Суттєве зростання цих обсягів очікується у лісодефіцитних економічних районах, де вкрай необхідно підвищити лісистість території. Завдяки цьому в перспективі очікується поліпшення розміщення лісових насаджень у регіональному розрізі, що позитивно позначиться на екологічній ситуації території та у перспективі стане вагомим доповненням до вітчизняної лісосировинної бази. Значна частина захисних лісових насаджень створюватиметься у прибережних смугах уздовж річок і берегів водоймищ. Це сприятиме поліпшенню гідрологічного режиму, що останнім часом є однією з нагальних потреб життєдіяльності суспільства. Внаслідок здійснення зазначених заходів певні кошти, що виділяються на будівництво й експлуатацію водогосподарських споруд, можна реально зекономити й використати на інші потреби (частково на розширення робіт із захисного лісорозведення).

Пріоритетним видом лісогосподарських робіт є садіння полезахисних лісових смуг, обсяги створення яких катастрофічно зменшилися з 2 тис. га в 1995 р. до 70 га у 2005 р. (майже у 30 разів). У перспективі передбачається поступове збільшення площі полезахисних лісових смуг і доведення їх до 1,6 – 2,0 тис. га (див. табл. 1), що передбачено "Державною програмою "Ліси України" на 2002 – 2015 роки (постанова КМУ від 29 квітня 2002 р. № 581) та "Першочерговими заходами щодо створення захисних лісових насаджень на невіддях і в басейнах річок" (схвалено постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2001 р. № 189).

Невідкладного вирішення потребує проблема розробки чіткого механізму відповідальності суб'єктів господарської діяльності, органів центральної і регіональної виконавчої влади та місцевого самоврядування за конкретне виконання окреслених показників. Питання цільового фінансування має вирішуватися на міжгалузевому рівні з метою знаходження альтернативних бюджетних джерел на базі державних гарантій щодо подальшого володіння, користування й розпорядження кінцевою продукцією плантаційного лісовирощування.

У лісоресурсному комплексі певна частка припадає на ресурси недеревного рослинного походження: дикорослі плоди і ягоди, лікарську й технічну сировину тощо. У прогнозованому періоді передбачається розробка практичних методичних рекомендацій щодо їх економічного оцінювання у складі державного і регіонального кадастрів природних ресурсів, удосконалення способів оперативної статистичної звітності. Наукові дослідження природних недеревинних ресурсів мають включати їх інвентаризацію, розробку доступних методів обліку, картування, вивчення біоекологічних особливостей, а також заходи щодо підвищення продуктивності природних заростей і комплекс природоохоронних заходів, які б поєднували інтенсивну експлуатацію ресурсів із їх відновленням і примноженням. Подібні питання вирішуватимуться також стосовно ресурсів лісової мисливської фауни, що дасть змогу залучити їх до складу реальних джерел поповнення бюджету платежами за спеціальне використання лісових ресурсів.

У "Лісовому кодексі України" вказується на необхідність суворого контролю за використанням запасів корисних рослин недеревного ярусу. Але на практиці такий контроль здійснюється недостатньо: відмічається підвищене рекреаційне навантаження лісових масивів, порушення строків і методів збору фруктових-ягідних та лікарських рослин. Охорона й відновлення корисних рослин лісів – важливе і перспективне завдання, вирішення якого дасть змогу максимально використати природні недеревинні ресурси як нині, так і в майбутньому.

На стан лісових екосистем негативно впливають як природні, так і антропогенні чинники. До перших належать техногенне забруднення, зміна гідрологічного режиму

територій, хвороби рослин, пошкодження комахами та стихійні явища – вітровали, буреломи, надмірне рекреаційне навантаження, випасання худоби та дія інших негативних чинників. Прогнозувати ці стихійні явища з високим ступенем вірогідності дуже важко, що підтверджується даними попередніх років. У зв'язку з цим на перспективу передбачається удосконалення методів профілактичної роботи, посилення відповідальності за порушення правил безпеки, обмеження неорганізованої рекреації та доступу транспортних засобів до лісового фонду під час вегетаційного періоду. Лісові насадження України щороку пошкоджуються різними видами комах і хвороб. Загальна площа уражених ними лісів, підпорядкованих Держкомлісгоспу, у 2006 р. становила 533,4 тис. га, з них у насадженнях на площі 218,6 тис. га (40 %) потрібно було проведення заходів захисту лісу. Для Карпатського регіону значною проблемою є всихання похідних ялиників, тобто таких, що ростуть у невідповідних для них лісорослинних умовах. Нині ялинові насадження у регіоні займають площу 661,1 тис. га, із них похідні ялиники – 184,3 тис. га (29 %).

Загалом існуючі форми господарювання певною мірою стримують економічний розвиток лісгосподарського комплексу. В перспективному періоді будуть здійснюватися цілеспрямовані заходи щодо їх удосконалення, які передбачають виважене збалансування впливу важелів державного управління із цивілізованими ринковими відносинами суб'єктів господарської діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні рекомендації по розробці схеми (прогнозу) розвитку і розміщення продуктивних сил України та її регіонів (областей) на тривалу перспективу. – К.: РВПС України НАН України, 2001. – 329 с.
2. Прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил України до 2015 року. – К.: РВПС України НАН України, 2004. – 370 с.

Lytsur I. M.

PROGNOSIS OF CHANGE OF FOREST CONDITION FOR PERIOD TILL 2020

CSPF of Ukraine NAS of Ukraine

Forecast of development of forest management for period till 2020 is developed in view of transformation of economic system. Prospects of use of forest resources in the long-term period, changes of volumes of forestry measures are determined. Directions of development of forest branch as a whole according to prospects of socio-economic development of country and increase of a standard of population well-being are described.

K e y w o r d s : forest resources, forestry complex, prediction of forestry activity.

Льщур И. Н.

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ СОСТОЯНИЯ ЛЕСОВ НА ПЕРИОД ДО 2020 ГОДА

Совет по изучению продуктивных сил Украины НАН Украины

Разработан прогноз развития лесного хозяйства на период до 2020 года с учетом трансформации экономической системы. Определены перспективы использования лесных ресурсов в долгосрочном периоде, изменения объемов лесохозяйственных мероприятий. Обоснованы направления развития лесной отрасли в целом согласно перспективам социально-экономического развития страны и повышения уровня благосостояния населения.

К л ю ч е в ы е с л о в а : лесные ресурсы, лесоресурсный комплекс, прогнозирование лесохозяйственной деятельности.

e-mail: koval@rvps.kiev.ua

Одержано редколегією 12.12.2008 р.